

dün, *Mukaddime* (nşr. Abdüsselâm Şeddâdî), Dârülbeyzâ 2005, II, 366; İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, II, 68-69; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 522; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 456; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1478; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, I, 229; Leknevî, *Zaferü'l-emânî* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1416, s. 559-561, ayrıca bk. neşreden giriş, s. 6; Sâlih Zeki, *Âsâr-ı Bâkiye*, İstanbul 1329, II, 279-281; Kadîrî Hâfız Tûkân, *Tûrâşu'l-'Arabî'l-ilmî fi'r-riyâziyyât ve'l-felek*, Beyrut, ts. (Dârü's-ş-şurûk), s. 434-435; Brockelmann, *GAL* (Ar.), VI, 237-239; *el-Fihrisü's-şâmil*: 'Ulûmü'l-Kur'ân, *mahtûâtâtü't-tefsîr ve 'ulûmüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1989, I, 389-394, 417, 423; M. Rifat Zencîr, *el-İlmâmü't-Tîbî*, Kuala Lumpur 1998, s. 11-19; a.mlf., "el-Kâşif 'an ha-kâ'iki's-sünen li'l-İlmâmî't-Tîbî, tahkîk ve dirâse 'Abdülhamîd Hindâvî", *'Âlemü'l-kütüb*, XXI/2-3, Riyad 2000, s. 185-198; Zeyd b. Abdülmuhsin Âlû Hüseyin, *Delilü'r-resâ'ili'l-câmî'iyye fi'l-memleketi'l-'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye*, Riyad 1998, II, 150; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmî'u's-şurûh ve'l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, I, 528-529; Hayatî Yılmaz, "Kudsî Hadis", *DİA*, XXVI, 318.

HALİT ÖZKAN

et-TİBYÂN fî AKSÂMÎ'L-KUR'ÂN (التبيان في أقسام القرآن)

İbn Kayyim el-Cevziyye'nin
(ö. 751/1350)
Kur'an-ı Kerim'deki
yeminlere dair eseri.

İlk baskılarından itibaren bu adla tanınan eserin İbn Kayyim'in diğer kitaplarından farklı olarak bir mukaddime ihtiva etmediği gerekçesiyle ona ait başka bir eserin parçası olması ihtimalinden söz edilmişse de (*et-Tibyân fî aksâmi'l-Kur'ân*, s. 6) bu düşüncenin eserin eksik nüshalarına dayanılarak ileri sürüldüğü anlaşılmaktadır. Zira mukaddime sayfasını da içeren Princeton nüshasını neşreden Abdullah b. Sâlim el-Batâtî, onun hem müstakil bir eser hem de adının mukaddimedede geçtiği şekliyle *et-Tibyân fî eymanı'l-Kur'ân* olduğunu ortaya koymuştur (bk. bibl.). İbn Kayyim'in bazı kitaplarında *Eymânü'l-Kur'ân* ve *Aksâmü'l-Kur'ân* adlarıyla bu eserine atıfta bulunması (meselâ bk. *ed-Dâ' ve'd-devâ*, s. 56, 309), Şemseddin İbn Tolun'un bu eseri *Hulâşatü't-tibyân fî eymanı'l-Kur'ân* adıyla ihtisar etmesi ve çeşitli kaynaklarda müellifin böyle bir eserden söz edimesi de aynı gerçeği göstermektedir (Süyûtî, IV, 46; *Keşfü'z-zunûn*, I, 341).

151 fasla ayrılan eserin mukaddimesinde Kur'an'da geçen yeminler, bunların, üzerine yemin edilen hususlarla irtibatı, yeminlerin mezkûr ya da mukadder cevaplarıyla bu yeminlerdeki sırlar ve hik-

metler üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Baş tarafta Kur'an'da yeminin mevcudiyeti, çeşitleri ve faydası gibi konularda genel bilgilerden sonra tek tek yeminlerin açıklanmasına geçilmiştir. Ancak bu kısımda söz konusu edilen yeminler sadece Cenâb-ı Hak'a ait açık yeminlerin bir bölümünden ibaret olup yaratılmışlardan hikâye yoluyla aktarılan ya da gizli olan yeminler üzerinde durulmamıştır. Bunun yanında incir ve zeytinin faydaları, gece ve gündüz, rüzgâr, kalem çeşitleri ve insanın yaratılışı gibi hususlarda zaman zaman uzun bilgilere yer verildiği dikkati çekmektedir. Yeminlerin izahında ilgili âyetlerin üzerinde Arap dili ve edebiyatı, eşbâh ve nezâirle kiraatler açısından durularak başta Selef âlimlerinden olmak üzere nakiller yapılmış, âyetlerden çeşitli hükümler çıkarılarak görüşler ortaya konmuş, ayrıca felsefe, kelâm ve tabiat âlimlerine cevaplar verilmiştir. Çeşitli hadis derlemelerinin yanı sıra Mukâtil b. Süleyman, Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, Zeccâc, Ma'mer b. Müsenâ ile Vâhidî'nin tefsirleri *et-Tibyân*'ın kaynakları arasında sayılabilir.

Ebû Amr İbn Zekvân'a nisbet edilen *Aksâmü'l-Kur'ân ve cevâbühâ* adlı çalışma dışında (*DİA*, XX, 462) *et-Tibyân* modern döneme kadar Kur'an'daki yeminler konusunda yazılmış tek eser olma özelliğini korumuş ve bu durum İbn Kayyim'in eserini vazgeçilmez bir başvuru kaynağı haline getirmiştir (*et-Tibyân*'ın çeşitli kaynaklar üzerindeki etkisi ve ondan yapılan iktibaslar için bk. *et-Tibyân fî eymanı'l-Kur'ân*, s. 57-58). Bununla birlikte eser konuyla ilgisiz uzun açıklamalara yer verildiği, sisteminde bazı karışıklıkların bulunduğu ve yeminle ilgili âyetlerin sadece bir kısmına temas edildiği gerekçesiyle eleştirilmiştir (Ferâhî, s. 35; Selâmî, s. 16; Hûlî, s. 40). Çeşitli baskıları bulunan eserin (Mekke 1321; nşr. Muhammed Hâmid el-Fikî, Kahire 1352, 1388/1968; nşr. Tahâ Yûsuf Şâhin, Kahire 1388/1968; Beyrut 1402/1982, 1994; Sayda 2003) ilmi neşrini Muhammed Zührî en-Neccâr (I-II, Riyad 1399/1979), Muhammed Şerîf Sükker (Beyrut 1409/1988), İsmâ Fâris el-Haristânî (Beyrut 1414/1994), Ebû Abdurrahman Âdil b. Ahmed Hâmid Muhammed (İskenderiye 2002) ve *et-Tibyân fî eymanı'l-Kur'ân* adıyla Abdullah b. Sâlim el-Batâtî (Mekke 1429) gerçekleştirmiş, ayrıca Hamza b. Muhammed b. Ali Useyrî tarafından aynı isimle hazırlanan iki ciltlik yüksek lisans tezinde (1422, Mekke Ümmülkurâ Üniver-

sitesi) eserin tahkiki yanında ilmi analizi yapılmıştır (*et-Tibyân fî eymanı'l-Kur'ân*, s. 59-60).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Tibyân fî aksâmi'l-Kur'ân* (nşr. Tâhâ Yûsuf Şâhin), Beyrut 1402/1982, s. 6; a.mlf., *ed-Dâ' ve'd-devâ* (nşr. Ali b. Hasan el-Halebî el-Eserî), Demmâm 1419/1999, s. 56, 309; a.mlf., *et-Tibyân fî eymanı'l-Kur'ân* (nşr. Abdullah b. Sâlim el-Batâtî), Mekke 1429, neşreden giriş, tür.yer.; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 405; Süyûtî, *el-İtkân* (Ebû'l-Fazl), IV, 46; *Keşfü'z-zunûn*, I, 341; *el-Fihrisü's-şâmil*: 'Ulûmü'l-Kur'ân, *mahtûâtâtü't-tefsîr ve 'ulûmüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1989, I, 602; Abdülhamîd (Hamîdüddin) Ferâhî, *İm'ân fî aksâmi'l-Kur'ân*, Dimaşk-Beyrut 1415/1994, s. 35-38; Muhammed el-Muhtâr es-Selâmî, *el-Kasem fi'l-luğa ve fi'l-Kur'ân*, Beyrut 1999, s. 14-18; Emin el-Hûlî, *Arap-İslam Kültüründe Yenilikçi Yaklaşımlar* (trc. Emrullah İşler – Mehmet Hakkı Suçin), Ankara 2006, s. 40; Tayyar Altıkulaç, "İbn Zekvân, Ebû Amr", *DİA*, XX, 462.

MEHMET SUAT MERTOĞLU

TİBYÂN TEFSİRİ

Ayıntâbî Mehmed Efendi'nin
(ö. 1111/1699)
Kur'an-ı Kerim'in
ilk Türkçe
matbu tefsiri olan eseri.

Mehmed b. Hamza ed-Debbâğ Ayıntabî'da doğdu. Ayıntâbî ve Sivâsî nisbeleriyle, ayrıca Tefsiri Mehmed Efendi lakabıyla anılır. Temel ilimleri memleketinde tahsil etti. Âmid, Trablusşam, Dimaşk ve Kahire gibi şehirlerde bulundu. Yirmi yaşında iken Sivâs'a yerleşti ve kırk yılı bulan öğrenim hayatını burada tamamladı. Akfî ilimleri Ali b. Muhammed el-Gürânî ve Zeynelâbidîn b. Muhyiddin el-Gürânî'den tahsil etti. Nûreddin eş-Şebrâmelîsî gibi hocalardan tefsir ve hadis okudu. Ayrıca Sivâs'ta müftülük yapan Ayıntâbî'nin talebeleri arasında Kazâbâdî, Saçaklızâde Mehmed Efendi, Tosyalı Mustafa b. Ali el-Hayrî ve Darendereli Hamza Efendi gibi isimler bulunmaktadır (Arpa, s. 21-24). Ayıntâbî, tefsirinin mukaddimesinde Seyhülislam Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin kendisini huzur dersleri için İstanbul'a çağırdığını, bu derslerden birinde Sultan IV. Mehmed'in Kur'an'ı Türkçe'ye tercüme ve tefsir etmesini istediğini, kendisine dört adet tefsir ve on lugat kitabı hediye ettiğini belirtir. Bunun üzerine Ayıntâbî, Hıdır b. Abdurrahman el-Ezdî'nin *et-Tibyân fî tefsiri'l-Kur'ân* adlı eserini esas alarak iki yıl içinde tercüme-telif karışımı bir eser hazırladı, müellif hattından birini padişah-